

**NEMIS TILINI O'RGATISHDA TALABALARNING TINGLAB TUSHUNISH
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI**

Jabborova Malika Tohirovna

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti

"Xorijiy tillar" kafedrası O'qituvchi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 29.12.2025

Revised: 30.12.2025

Accepted: 31.12.2025

KALIT SO'ZLAR:

*tinglab tushunish, nemis tili,
pedagogik-psixologik
xususiyatlar, ishchi xotira,
e'tibor, affektiv omillar, ta'lim
muhiti*

Tinglab tushunish xorijiy tilni egallash jarayonida murakkab psixologik faoliyat sifatida namoyon bo'lib, u nutq signallarini idrok etish, ularni kognitiv jihatdan qayta ishlash hamda semantik talqin qilishni o'z ichiga oladi. Nemis tilini o'rgatishda ushbu ko'nikmaning rivojlanishi talabalarning psixologik holati, kognitiv imkoniyatlari va ta'lim jarayonining pedagogik tashkil etilishiga bevosita bog'liqdir. Mazkur maqolada tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirishga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik xususiyatlar tizimli tahlil qilinadi. Tahlil ishchi xotira, e'tibor, affektiv omillar va o'qituvchining didaktik yo'naltiruvchi roli kabi omillarga qaratilgan bo'lib, yetakchi xorijiy olimlarning nazariy qarashlari asosida yoritiladi. Maqola nemis tilini o'qitish jarayonida tinglab tushunishni samarali rivojlantirish uchun zarur bo'lgan pedagogik-psixologik shart-sharoitlarni ilmiy asosda belgilashga qaratilgan.

Kirish

Zamonaviy xorijiy til ta'limida tinglab tushunish ko'nikmasi mustaqil va yetakchi kompetensiya sifatida qaraladi. Nemis tilini o'rgatish jarayonida tinglab tushunish nafaqat til materialini o'zlashtirish vositasi, balki talabani real kommunikativ vaziyatlarga tayyorlovchi psixologik jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Shunga qaramay, amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, talabalarning tinglab tushunishdagi qiyinchiliklari ko'pincha leksik yoki grammatik bilimlarning yetishmasligi bilan emas, balki psixologik va pedagogik omillar bilan izohlanadi.

M. Rost tinglab tushunishni ma'no konstruksiyasi jarayoni sifatida talqin qilib, ushbu faoliyat tinglovchidan doimiy kognitiv nazorat, e'tibor va faol ishtirokni talab etishini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishni faqat mashq tizimi orqali emas, balki pedagogik-psixologik sharoitlar majmui sifatida tahlil qilish zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi — nemis tilini o'rgatishda tinglab tushunish ko'nikmalarining rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik xususiyatlarni aniqlash hamda ularni ilmiy asosda yoritishdir.

1. Tinglab tushunish jarayonining psixologik xususiyatlari

Tinglab tushunish jarayoni ishchi xotira faoliyati bilan bevosita bog'liq. A. Baddeley tomonidan ishlab chiqilgan ishchi xotira modeli fonologik petlya va markaziy boshqaruv mexanizmlarini ajratib ko'rsatadi. Fonologik petlya eshitilgan nutqni qisqa muddat davomida saqlash va qayta ishlashga xizmat qiladi, markaziy boshqaruv esa e'tibor resurslarini taqsimlaydi.

Nemis tilida tezkor va bog'langan nutqni tinglash jarayonida fonologik petlyaga yuklama oshadi. Agar talabani fonologik avtomatlashtirish darajasi past bo'lsa, e'tibor asosan tovushlarni aniqlashga yo'naltiriladi va mazmunni tushunish ikkinchi planga suriladi. Bu holat tinglab tushunish samaradorligini keskin pasaytiradi.

Pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, haddan tashqari murakkab yoki oldindan tayyorgarliksiz berilgan tinglash materiallari talabalarda e'tiborning tez charchashiga va psixologik zo'riqishga olib keladi.

Tinglab tushunish jarayonida affektiv omillar — xavotir, ishonchsizlik, muvaffaqiyatsizlik qo'rquvi — muhim rol o'ynaydi. J. Field ta'kidlaganidek, stress holatida tinglovchi nutqni qayta ishlash strategiyalaridan samarali foydalana olmaydi va e'tibor resurslari noto'g'ri taqsimlanadi.

Nemis tilidagi autentik nutq bilan ilk marta to'qnash kelgan talabalar ko'pincha psixologik to'siqlarga duch keladi. Bu holat ularning tinglab tushunish jarayoniga bo'lgan munosabatini salbiy tomonga o'zgartirishi mumkin. Shu sababli psixologik jihatdan qulay va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhiti tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

2. Tinglab tushunishni rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari

Pedagogik jihatdan tinglab tushunish samaradorligi tinglash faoliyatining qanday tashkil etilganiga bog'liq. J. C. Richards tinglash topshiriqlari aniq didaktik maqsadga ega bo'lishi lozimligini ta'kidlaydi. Maqsadsiz tinglash talabaning e'tiborini tarqatadi va psixologik charchoqqa olib keladi.

Nemis tilini o'rgatishda tinglash topshiriqlari quyidagi tamoyillarga asoslanishi zarur:

- tinglash maqsadining aniq belgilanishi;
- kognitiv yukning bosqichma-bosqich oshirilishi;
- tinglashdan keyingi refleksiya uchun vaqt ajratilishi.

Tinglab tushunish jarayonida o'qituvchi faqat bilim manbai emas, balki psixologik yo'naltiruvchi sifatida ham muhim rol o'ynaydi. Vandergrift va Goh o'qituvchining strategiyalarni ongli tarzda tushuntirishi talabalarning tinglash jarayonini nazorat qilishiga yordam berishini qayd etadi.

O'qituvchi tomonidan ko'rsatilgan pedagogik qo'llab-quvvatlash talabalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va tinglab tushunishni boshqariladigan jarayonga aylantiradi. Bu holat psixologik barqarorlikni ta'minlab, ko'nikmaning izchil rivojlanishiga xizmat qiladi.

3. Pedagogik-psixologik qonuniyatlar va ilmiy kuzatuvlar

Nazariy manbalar va amaliy kuzatuvlar asosida quyidagi qonuniyatlarni ajratish mumkin:

- tinglab tushunish samaradorligi e'tibor va ishchi xotira imkoniyatlari bilan bevosita bog'liq;

- affektiv holat tinglash jarayonining sifati va tezligiga ta'sir ko'rsatadi;
- pedagogik boshqaruv tinglovchining psixologik resurslarini samarali faollashtiradi;
- qulay ta'lim muhiti tinglab tushunishni faol va ongli jarayonga aylantiradi.

Xulosa

Nemis tilini o'rgatishda talabalarning tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish murakkab pedagogik-psixologik jarayon bo'lib, u faqat lingvistik mashqlar bilan cheklanmaydi. Ilmiy tahlil shuni ko'rsatadiki, tinglab tushunish ko'nikmalarining samarali

shakllanishi e'tibor, ishchi xotira, affektiv holat va pedagogik boshqaruvning o'zaro uyg'unligiga asoslanadi.

Mazkur yondashuv nemis tilini o'qitish jarayonida tinglab tushunishni rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan modelni shakllantirishga xizmat qiladi va oliy ta'lim amaliyotida qo'llash uchun metodologik zamin yaratadi.

Adabiyotlar

1. Baddeley, A. (2007). Working Memory, Thought, and Action. Oxford University Press.
2. Field, J. (2009). Listening in the Language Classroom. Cambridge University Press.
3. Richards, J. C. (2008). Teaching Listening and Speaking. Cambridge University Press.
4. Rost, M. (2011). Teaching and Researching Listening. Pearson Education.
5. Vandergrift, L., & Goh, C. (2012). Teaching and Learning Second Language Listening. Routledge.